

Oponentský posudok na habilitačnú prácu Mgr. Emílie Perez, PhD.

Dostupnosť obsahu a mediálnych služieb: transferové stratégie v modalitách pre sensoricky znevýhodnené publikum

Predložený elaborát Mgr. E. Perez, PhD. predstavuje prierezový výstup dlhoročného úsilia habilitandky na poli audiovizuálneho prekladu a sprístupnenia mediálneho obsahu pre sensoricky znevýhodnené publikum. Ide o pôvodnú vedeckú prácu, ktorá vo svojej komplexnosti prináša pre translatológiu zásadne nové poznatky prezentované na základe vlastného výskumu a tvorivej reflexie domácich i svetových trendov v danej oblasti. Habilitačnú prácu hodnotím z viacerých perspektív, v ktorých dominuje význam danej problematiky, spôsob jej obsahového a metodologického spracovania a prínos do vedeckého poznania.

1. Zhodnotenie aktuálnosti a originality riešenej problematiky

Aktuálnosť zvolenej problematiky je evidentná tak z odborného ako aj pragmatického hľadiska. Často proklamovaná dostupnosť mediálnych služieb pre sensoricky znevýhodnené publikum naráža v reálnom uplatnení na mnohé deficity. V rovine odborného diskurzu absentuje ucelený, syntetizujúci výskum zohľadňujúci špecifické recepčné potreby príjemcov s poruchami sluchu či zraku a tento faktor plnohodnotne nereflektuje ani mediálna prax. Nemalé rezervy sú aj v spôsoboch transferu audiovizuálneho diela, ktorý by ho sprístupňoval v komplexe jeho modalít. Angažovanosť habilitantky v jej snahe zmeniť daný status quo na Slovensku má kontinuálny priebeh, ktorý je zdokumentovateľný v celom rade jej publikačných či vedecko-výskumných aktivít. Popri nespochybniteľnom inovatívnom vklade, ktorý rezonuje v každej odbornej práci E. Perez v oblasti audiovizuálneho prekladu, je habilitačný spis originálny predovšetkým aplikáciou na Slovensku novej optiky vnímania dostupnosti médií pre sensoricky znevýhodnené publikum, ktorá predstavuje oveľa komplexnejší, holistickejší pohľad na danú problematiku. Autorka tento nový pohľad reflektuje prinajmenšom v troch rovinách: 1. v súlade so zahraničnými tendenciami nepovažuje sprístupnenie mediálneho obsahu pre toto špecifické publikum za núdzovú výpomoc majority zdravotne znevýhodnenej minorite recipientov, ale vníma ho v kontexte zabezpečenia primárneho práva všetkých príjemcov na rovnocenný prístup k mediálnym obsahom; 2. zohľadňuje šírku senzuálneho vnímania a venuje sa modalitám prevyšujúcim rovinu výlučne jazykového porozumenia; 3. napriek tomu, že si uvedomuje diverzitu recepčných potrieb sluchovo či zrakovovo znevýhodnených príjemcov zastáva proaktívny prístup k dostupnosti anticipujúci ich špecifické požiadavky. Aj tento nový rozmer vo vedecko-výskumnej orientácii habilitantky svedčí o jej kontinuálnom progrese. Akademická cesta Dr. Perez v oblasti translatológie by mohla metaforicky nieť podnázov jednej z kapitol predloženej habilitačnej práce: od audiovizuálneho prekladu k dostupnosti.

2. Spôsob spracovania a dokumentovania výsledkov v habilitačnej práci

Štruktúra habilitačnej práce je premyslená a logická. Autorka ju člení na štyri tematické okruhy, ktoré konzistentne spája teoreticko-analytický, teoreticko-syntetický, empirický a v neposlednom rade aj pragmatický rozmer predloženej práce. Keďže ide o veľmi širokú problematiku uchopiteľnú z rôznych aspektov, pozitívne hodnotím, že Dr. Perez sa síce primárne koncentruje na transfer modalít zo zvukovej roviny pre sluchovo a zrakovovo znevýhodnené publikum, ale vybraný problém zasadzuje i do podstatne širších súvislostí. Autorka ho vzostupne zastrešuje cez audiovizuálny preklad a jeho vývojové štádiá: od integrálnej súčasti translatológie cez možné redefinície hraníc prekladu a tým aj jeho čiastočnej autonomizácie až po široké chápanie dostupnosti ako prekonávania jazykových, sensorických a recepčných bariér, čím získava status autonómneho objektu skúmania. Zostupne zase vidí transfer modalít cez recepčné špecifiká, translačné úskalia v spôsoboch prenosu paralingválnych a neverbálnych javov, nových technologicky sofistikovanejších stratégií transferu, ale aj technických limitov, vágnosti legislatívnych ustanovení a nejednotnosť kritérií kvalitatívnych štandardov.

Analytický rozmer práce je zastúpený v úvodnej a v prvých dvoch ťažiskových kapitolách. Habilitantka ho spracováva reflektovaným spracovaním zahraničných, prevažne anglofónnych a hispanofónnych odborných prameňov, ktoré dopĺňa o všetky dostupné (i keď zatiaľ sporadické) domáce zdroje. Usiluje sa o predstavenie čo najširšieho názorového spektra v uvažovaní o transfere mediálnych obsahov pre senzorycky znevýhodnených príjemcov, o otázkach definitórneho vymedzenia dostupnosti, upozorňuje na terminologickú nejednotnosť, prezentuje rôzne translátologické koncepty sprístupnenia a klasifikácie jednotlivých modalít. Nosné kapitoly sú venované dvom základným postupom v sprístupňovaní audiovizuálnych diel pre publikum so špecifickými potrebami: titulkovaniu a tvorbe audiokomentára. Na relatívne malej ploche sa habilitantke podarilo kompaktno zmapovať celú škálu kľúčových problémových okruhov súvisiacich s vnímaním multimodalnosti audiovizuálneho diela u sluchovo či zrakovu znevýhodneného audítoria. Popri stručnej zmienke o medicínskych aspektoch rozsahu senzoryckého postihnutia, sa autorka podrobnejšie zaoberá recepčnými špecifikami. Od uvedomenia si osobitosti vnímania zvukovej a vizuálnej roviny audiovizuálneho diela sa totiž primárne odvíja schopnosť aspoň rámcovo anticipovať potreby senzorycky znevýhodnených príjemcov. Tu chcem vyzdvihnúť veľmi názornú ukážku rozdielov vo vnímaní zvukovej roviny, ktorú habilitantka prezentuje formou konfrontácie počujúcich príjemcov s recipientmi so sluchovým znevýhodnením (s.36). Od charakteristiky toho, čo pri tvorbe titulkov, resp. audiokomentára zohľadňovať sa autorka posúva k téme ako transferovať zvukovú či vizuálnu rovinu diela pre toto špecifické publikum. Podrobne analyzuje spôsoby a stratégie transferu, upozorňuje na relatívne tenkú hranicu medzi tým čo je nutné kondenzovať či adaptovať a kedy už zásahy znemožňujú plnohodnotnú recepciu pertraktovaných modalít audiovizuálneho diela.

Teoreticko- syntetický rozmer práce je výsledkom polemickkej konfrontácie poznatkov z odborných prameňov s vlastnými skúsenosťami autorky, s jej zisteniami z predchádzajúcich výskumov a reflexiou praxe. Syntetizujúcimi postupmi a kreatívnym uchopením skúmanej problematiky tak habilitantka aktualizuje existujúce klasifikácie spôsobov zabezpečenia transferu a transferových modalít, podnecuje absentujúce výskumy kvalitatívnych štandardov v audiokomentárii sumarizáciou signifikantných východísk a celkovo vnáša inovatívne pohľady na perspektívy komplexnejšieho prenosu audiovizuálnych diel pre recipientov so špecifickými potrebami.

Empirický rozmer habilitačnej práce spočíva v aktuálnej výskumnej sonde do praxeológie zabezpečovania prístupu k mediálnym obsahom na Slovensku. Habilitantka v rozpätí rokov 2016-2019 analyzuje dva programy vo verejnoprávnej televízii (RTVS1 a RTVS2 a dve súkromné vysielacie stanice (Markíza a JOJ) z aspektu dodržiavania legislatívne stanovených podielov na sprístupnenie audiovizuálneho diela. V súlade s výskumným zámerom autorka využila metódy zakotvené v kvantitatívno-kvalitatívnej metodológii. Výsledky kvantitatívnych analýz spracováva štatisticky a dokumentuje vo forme prehľadných grafov. Kvalitatívna analýza je realizovaná z dvoch recepčných horizontov: z pohľadu spokojnosti senzorycky znevýhodnených divákov a z pohľadu uplatňovaných strategických postupov pri transfere. Otázky kvality transferu pri tvorbe audiokomentára habilitantka podrobne analyzuje na vybranej vzorke programov zo sledovaných médií odvysielaných v prvom a druhom kvartáli roku 2021. Pozitívne hodnotím zvolené evaluačné kritéria, diverzitu výberu programov a hlavne exaktnú kritickú analýzu spôsobov transferu. Empirická časť práce má nespornú výpovednú hodnotu a svojim rozsahom i obsahom spĺňa kritéria validity a reliability vedeckého výskumu.

Pod **pragmatický rozmer** práce som zahrnula legislatívne ukotvenie dostupnosti mediálnych obsahov pre sluchovo a zrakovu znevýhodnených recipientov a implicitne aj otázky kvality transferu. Habilitantka skúma problematiku dostupnosti vždy cez prizmu existujúcich štandardov a odporúčaní k tvorbe titulkov a audiokomentárov. V kritickej reflexii porovnáva štandardy aplikované na Slovensku s analogickými prístupmi v zahraničí. Odhaľuje tak nedostatky v rovine nepresných kritérií, vágnych formulácií a nezohľadňovania novších prístupov. Neobmedzuje sa však len na konštatáciu aktuálneho stavu, ale prináša vlastné návrhy na upresnenia štandardov či ich aktualizáciu.

3. Prínos habilitačnej práce a jej aplikačné možnosti v praxi

Vedecké zistenia autorky sú prínosom z viacerých perspektív: v národnom kontexte predstavujú najucelenejšiu rozpravu o problematike dostupnosti mediálnych obsahov pre senzoricky znevýhodnené publikum, čím výrazne rozširujú teoretické translatologické poznatky, zviditeľňujú problematiku a otvárajú priestor na odbornú diskusiu i analogické výskumy; v praktickej rovine sumarizáciou a aktualizáciou spôsobov a stratégií transferu extratextových modalít pre príjemcov so špecifickými potrebami môže predložená práca slúžiť ako vademekum pre titulkárov a tvorcov audiokomentárov; komparatívnou analýzou zahraničných postupov a kvalitatívnych štandardov pri tvorbe audiokomentára s domácou praxou vyslala autorka jasný impulz a zároveň inšpiráciu na homogenizáciu kritérií kvality a vytváranie štandardizovaných nástrojov na jej posúdenie. Na tomto mieste si dovoľím jednu subjektívnu poznámku, keďže autorku poznám dlhé roky. Pri posudzovaní kvalifikačných prác je pre mňa vždy pridanou hodnotou, ak je odborný rozmer obohatený o pocit vnútorného súladu medzi výberom riešenej problematiky a osobnostným profilom autora. V prípade Dr. Perez humánny rozmer inherentný zvolenej téme plne korešponduje s jej mentálnym nastavením, čo z môjho pohľadu vedecký prínos práce len znásobuje.

4. Formálna stránka práce

Po formálnej stránke spĺňa habilitačná práca všetky potrebné kritéria. Tvrdenia sú podložené dátami a správnymi citáciami v normovanej podobe. Jazyk práce je kultivovaný a štýl vedecký s jasne formulovanými výpoveďami. Vizuálna stránka je prehľadná, grafy a tabuľky vhodne dopĺňajú verbálny text.

Podnety do diskusie:

1. Zaujala ma diskrepancia v legislatívnom ukotvení i praxeológii zabezpečovania dostupnosti medzi tvorbou titulkov a audiokomentárov. Autorka síce na s. XY konštatuje, že "oficiálne" motívy týchto rozdielov rozdielov jej nie sú známe. Napriek tomu by ma zaujímalo v čom ona osobne vidí príčiny tohto stavu?
2. Interdisciplinarita je neoddeliteľnou súčasťou translatologicky orientovaného výskumu. Zaujímalo by ma, v ktorých oblastiach vidí habilitantka najvýraznejší inšpiračný potenciál pre tvorbu titulkov a audiokomentárov pre recepčne znevýhodnené publikum?

Záver

Celkovo hodnotím habilitačnú prácu Mgr. E. Perez, PhD. vysoko pozitívne. Spôsob uchopenia problematiky jednoznačne svedčí o jej vynikajúcej orientácii v téme, schopnosti syntetizovať, myslieť v príčinných súvislostiach, metodologickej vyzretosti a nespochybniteľnej odbornej erudícii tak v národnom ako aj nadnárodnom kontexte. Habilitantku vnímam ako vyprofilovanú osobnosť vo vedeckovýskumnej, pedagogickej, sociálnej i eticko-morálnej rovine. Na základe povedaného odporúčam, aby bol Mgr. Emílii Perez, PhD. a po úspešnom habilitačnom konaní udelený vedecko-pedagogický titul „docent“ (doc.) v odbore habilitačného konania: prekladateľstvo a tlmočnictvo.